Despre *pre* la acuzativ.

În numărul 1 din „Arhiva“ de la Iaşi, anul XXVIII (1921), p. 49—52, publică Ilie Bărbulescu un articol întitulat „Vechimea acuzativului cu *pre*“, în care caută să demonstreze că întrebuinţarea lui *pre* la acuzativ este mai veche decât se credeà, de oare ce se găsesc, încă în sec. al XVI-lea, şi chiar al XV-lea, în textele slave scrise în Ţările române, câteva cazuri de întrebuinţarea prepoziţiei *po* înaintea complementului drept. Aceasta este potrivnică uzului slavon şi nu se poate explicà decât ca un românism, o traducere greşità. Părerea aceasta stă în consonanţă cu cele ce le cetim la I. A. Candrea în *Psaltirea Scheiană* p. CCI—CCII, unde de asemenea se susţine că întrebuinţarea lui *pre* datează din timpuri străvechi. Ea este în contradicţie cu concluziile la care ajunsese St. Stinghe în studiul său *Die Anwendung von pre als Akkusativzeichen* (publicat în „Anuarele“ lui Weigand III şi IV), căci autorul acestei lucrări nu puteà atestà acuzativul cu *pre* înaintea anului 1574 şi credeà că generalizarea lui în limbă s'a întâmplat între anii 1580 şi 1600.

Chestiunea meritä de a fi luată din nou în cercetare, nu numai pentru interesul lingvistic ce-l prezintă, ci şi din cauză că întrebuinţarea lui *pre* sau lipsa lui înaintea acuzativelor care însemnează fiinţe treceà, de la lucrarea lui Stinghe încoace, ca un criteriu binevenit pentru datarea textelor noastre vechi.

Vom începe cu argumentaţia lui I. A. Candrea, care revendică lui *pre* la acuzativ vârsta cea mai veche. Argumentele sale sânt două: 1) el atestează pe acest *pre* în texte pe care le crede anterioare anului 1574 şi 2) deduce, din faptul că *pre* se găseşte în această funcţiune şi la Aromâni şi Megleniţi, că trebue să avem a face cu un caz străromân, căci „nu se poate admite ca, în mod independent de dacoromâna, această prepoziţie să fi ajuns cu timpul să aibă în dialecte exact aceeaşi funcţiune ca în limba noastră“ (p. CCII).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Deducţia aceasta din urmă e cât se poate de logică. Decât Candrea erà dator să dovedească mai întâiu că *pre* există de

BDD-A14645 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:02

fapt, cu această funcţiune, în dialectele din sudul Dunării, căci toţi dialectologii noştri au susţinut până acum tocmai contrarul. De fapt, nici la Aromâni, nici la Megleniţi, şi — adăogăm — nici la Istroromâni, înaintea acuzativelor nu se întrebuinţează nici odată *pre*. Ştiu că există texte în care el se găseşte; dar acestea sânt culese de institutori, deprinşi cu dialectul dacoromân şi sânt prin urmare dacoromânisme. Capidan, însuşi Aromân, şi cel mai bun cunoscător al dialectului meglenit, confirmă acest lucru în noua lucrare despre Megleniţi. Tot astfel, la Istroromâni, singurele texte care au — foarte rar însă[1] — *pre* la acuzativ, sânt cele culese de A. Glavina, singurul Istroromân care a trăit în tinereţe timp îndelungat între noi şi a fost deci influenţat de limba literară. Dar faptul că tocmai acest dacoromânism a putut pătrunde în graiul Aromânilor şi Istroromânilor ştiutori de carte dacoromânească este însemnător, căci el ne dovedeşte că şi în aceste dialecte e binevenită o distincţie clară a complementului de subiect printr'un element formal. Asemenea cazuri de „amestec de limbi" la cărturari sânt instructive, iar în cazul nostru avem o dovadă mai mult că inovaţiunea cu *pre* la acuzativ răspundeà unei trebuinţe reale după claritate.

Comparaţia cu celelalte dialecte dovedeşte deci tocmai contrarul celor susţinute de Candrea, anume că întrebuinţarea lui *pre* la acuzativ nu este un fenomen străromân, ci o inovaţie a dialectului dacoromân. Din norocire ni s-au păstrat texte mai vechi decât generalizarea acestei inovaţiuni. Unele din ele se caracterizează tocmai prin lipsa acestui *pre*. A explică această lipsă, precum o face Candrea, „prin scrupulozitatea cu care traducătorii acestor texte căutau să reproducă întocmai originalul slavon", nu merge. Servilismul acestor traducători nu puteà merge atât de departe încât să falsifice consecvent sintaxa

1 Locurile $^{73}/_{26}$ şi $^{76}/_{8}$ din textele comunicate, după Glavina, de I. Popovici (cf. şi vol I. 110). Numai aparentă e întrebuinţarea acuzativului cu *pre* la verbul *ăniurbă* „a întâlni", d. ex. aw ăniurbăt pre o băbă „a întâlnit o babă" (Popovici II $^{27}/_{30}$, cf. $^{28}/_{6}$), alături de: ăniurbăt-av o mul'ere (ibid. II $^{30}/_{32}$). De fapt la verbul acesta avem a face cu un caz prepoziţional, modelat după sinonimul *imbati-se pre...* (din ital. *imbattersi*, d. ex. imbatit s'a pre un gospodin „s'a întâlnit cu un domn" în textele culese de mine $^{8}/_{1}$) sau *trefi-se pre...* (germ. „auf etwas treffen", d. ex. s'a trefit pre o băbă „s'a întâlnit cu o babă, a dat peste o babă" Popovici II $^{67}/_{3}$). Că de fapt e aşa, se vede şi din construcţia reflexivă *ăniurbă-se pre...*, de la care a plecat analogia (d. ex. ăniurbe-se pre un did «se întâlneşte cu un moşneag» Popovici II $^{77}/_{17}$.

BDD-A14645 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:02

limbei lor, şi să nu aflăm nici măcar urme de formele uzuale ale limbei. Mai ales că chiar în limbile slave se face distincţie formală între numirile de fiinţe şi cele de lucruri când ele sânt complemente drepte încât, dacă e vorba de servilism, am aşteptă să-l găsim în altă formă, aşa cum apare bunăoară la Dosofteiu care în loc de *ascultă pre noi*, scrie, dupa modelul slav, (*usĭlyši ny*), *ascultă nouă* (cf. Puşchilă, *Molitvelnicul lui Dosofteiu* p. 104[1]).

Dacă cercetăm acum cazurile în care Candrea atestează pe *pre* la acuzativ înainte de anul 1574, ne mirăm de afirmaţia lui că acest *pre* s'ar găsi în scrisoarea lui Neaeşu Câmpulungeanul din anul 1521. De fapt în câteşi trele locurile în care întâlnim cuvântul *pre* în această scrisoare (Hurmuzaki XI 843 şi I. Bogdan, *Relaţiile* p. XXXIV), el e prepoziţie locală, iar nu semn al acuzativului: „se-au dus în sus *pre* Dunăre", „au trecut... *pre* Dunăre în sus", „*pre* io-i (= pe unde îi) va fi voia".

In Psaltirea Scheiană îl găseşte Candrea o singură dată: *pomeneaşte, Doamne, pre David* (ps. 131, 1); cum acest *pre* lipseşte însă în locurile corespunzătoare din Psaltirea lui Coresi şi din cea Voroneţeană, el se datoreşte, evident, copistului Psaltirei Scheiane. Timpul când s'a făcut copia Psaltirei Scheiane îl stabileşte Candrea, cu multă probabilitate, între anii 1563 şi 1569 (p. CVI).

In Psaltirea Voroneţeană, ne spune Candrea, „acuzativul cu *pre* e foarte frecvent, dar sânt şi cazuri numeroase unde această prepoziţie lipseşte" (p. CCI). Data copiei acestei Psaltiri Candrea o fixează între 1552 şi 1569 (p. CIX). Cred că această dată trebue apropiată mai mult de 1569 decât de 1552.

Rezultă deci că întrebuinţarea lui *pre* la acuzativ, în monumente literare, e cel puţin cu zece ani mai veche decât 1574. Când aceste monumente sânt cópii, ele nu ne pot da o imagine

[1] Şi Puşchilă admiteă imitarea servilă a modelului slav spre a explică (op. cit. p. 97) lipsa lui *pre* la Dosofteiu în construcţii ca: „tine lauda soarele" sau „pre piatra mine a credinţei întărind". In cazul întâiu o confuzie între complement şi subiect nefiind posibilă, se poate ca uzul vechiu să se fi păstrat, cu atât mai mult, cu cât o regulă sintactică opreşte, în limba veche, întrebuinţarea cuvintelor atone la începutul propoziţiei; în cazul al doilea avem a face cu o vădită disimilare sintactică („*pre* piatra *pre* mine a credinţei") în această propoziţie construită foarte stângaciu. Exclus nu e, firește, ca într'un caz sau altul să fi influenţat pe traducător şi textul slav, dar a crede, cu Candrea, că acuzativul fără *pre*, pe care şi azi îl întrebuinţăm în o mulţime de cazuri, se datoreşte traducerii servile a vechilor noştri tălmăcitori de scrieri bisericeşti, e un lucru inadmisibil.

BDD-A14645 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:02

exactă a graiului vorbit, precum dovedesc cele două Psaltiri, cea Scheiană și cea Voroneţeană, contemporane și din aceleași ținuturi. De sigur însă că deosebirea aceasta nu se explică numai prin grija mai mare sau mai mică a copistului de a copiă cu scrupulozitate originalul, ci și prin altceva. Pe vremea când se copiau aceste Psaltiri se pare că în limba vorbită se puteau întrebuința deopotrivă forme cu *pre* și fără *pre* la acuzativ.[1] Tocmai în astfel de epoci de transiție, când o inovațiune tinde să se generalizeze, întrebuințarea sau neîntrebuințarea ei diferă foarte mult de la individ la individ, după cum vorbitorii înțeleg mai bine sau își dau seama mai puțin de rostul și utilitatea ei.

Epoca aceasta de transiție cred că a durat mai mult decât până la 1600, cum credeà Stinghe. El însuși (*Jahresber.* III, 196) citează cazuri de șovăire în întrebuințarea lui *pre* la acuzativ dintr'un text din 1619 și tot astfel găsim forme cu și fără *pre* în *Codicele Todorescu* (ed. N. Drăganu p. 129) și lipsa lui *pre* în scurtul fragment din *Codicele Marțian* (aceeași ediție p. 186), care e probabil tot de la începutul sec. XVII. Fireşte că deosebirea între diferite texte poate să se reducă și la diferențe dialectale.

Spre a puteà face deducții mai precise, e nevoie să cunoaștem cât mai exact toate cazurile în care, în monumentele literare din acest timp, apar noile acuzative cu *pre*. Regretăm că pentru Psaltirea Voroneţeană Candrea ne-a dat numai o afirmare și nu ne-a comunicat și materialul pe baza căruia a făcut-o. Orice contribuție nouă fiind, cred, binevenită, voiu arătà cazurile cu *pre* din *Evanghelia cu învățătură* a lui Coresi. Limba acestei scrieri mi se pare instructivă din mai multe puncte de de vedere. Inainte de toate cunoaștem data apariției ei, 1581, deci tocmai vremea când *pre* începe să apară mai des în limbă. Cunoaștem de asemenea și pe traducătorii cărții și știm că ei vorbeau dialectul din regiunile Târgoviște — Brașov. Nou și tradus întâia oară în această carte este numai tâlcul — partea cea mai mare a scrierii — pe când textul evangheliei e reprodus din scrieri mai vechi, originare, probabil, din nordul

[1] Știm că nici azi uzul de a pune pe acest *pre* la acuzativ încă nu s'a cristalizat deplin și adesea putem să-l întrebuințăm sau să-l omitem, fără ca să ne pară greșită construcția sau să sufere claritatea ei. Astfel Meyer-Lübke (Rom. Granim. III § 351) citează din Ispirescu: „să petreci cerbul" și „petrecù pe cerb". O mulțime de alte exemple se găsesc la Stinghe *l. c.*

BDD-A14645 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:02

Transilvaniei. În ediţia Comisiunei Istorice (la care mă refer cu citaţiunile date mai jos) se face o comparare a acestui text evanghelic cu variantele anterioare, adecă cu *Evangheliarul lui Coresi din 1561* (**A**), cu *Tâlcul evangheliilor* tipărit la Braşov în anul 1564 (**B**), cu *Evangheliarul din 1574* scris de Radu din Măniceşti pentru Petru Cercel (**C**) şi în sfârşit cu citaţiile evanghelice în însuşi tâlcul evangheliilor (**T**), care apar adesea mai modernizate în limbă.

Acuzativul fără *pre* e încă foarte des şi aproape excluziv în textul evanghelic. A da exemple e de prisos, căci ele se găsesc pe fiecare pagină. În textul evanghelic, citat în tâlc, adesea intră acest *pre,* chiar atunci când evanghelia, pusă în fruntea tâlcului, nu-l are. Astfel: rugă elŭ $^{329}/_{6}$ [1] [T. pre elŭ $^{330}/_{10}$], iubescŭ voi $^{336}/_{10}$ [T. pre voi $^{339}/_{23}$], iubescŭ ceia ce $^{336}/_{11}$ [T. pre ceia ce $^{339}/_{24}$], întrebară elŭ $^{351}/_{2}$ [T. pre elŭ $^{356}/_{9}$], timpinară elŭ $^{421}/_{10}$ [T. pre elŭ $^{423}/_{7}$], întrebă elŭ $^{439}/_{5}$ [T. pre elŭ $^{442}/_{22}$], văzŭ elŭ $^{446}/_{14}$ [T. pre elŭ $^{452}/_{19}$], să vază Isusŭ $^{446}/_{11}$ [T. pre Isusŭ $^{452}/_{8}$], tremease ei $^{499}/_{10}$ [T. pre ei $^{503}/_{5}$], prinse Ioannŭ $^{540}/_{20}$ [T. pre Ioannŭ $^{544}/_{32}$], vreà elŭ să ucigă $^{541}/_{1}$ [T. pre elŭ $^{544}/_{36}$] etc. Cazul invers e rar, d. ex. răpescŭ pre ea $^{522}/_{17}$ [T. ea]. Şi faţă de A. C. apare textul nostru cu o limbă mai recentă, întru cât chiar în textul evanghelic se strecoară adesea *pre*, care lipseşte în variantele A. şi C., d. ex. pre voi $^{467}/_{6}$, $^{467}/_{9}$ [A. C. voi], nu ştiu pre cela ce $^{467}/_{14}$ [A. C. cela], pre acesta să ascultaţi $^{532}/_{12}$ [A. C. acesta] etc.

În cele următoare vom arătà toate cazurile de *pre* întrebuinţat la acuzativ până la pag. 100. Din 169 de exemple nici unul nu aparţine celor 9 texte evanghelice. Majoritatea covârşitoare a cazurilor o dau acuzativele pronumelor: pre mine $^{67}/_{36}$ $^{96}/_{19}$ pre sine $^{69}/_{10}$ $^{69}/_{27}$ pre sineşŭ $^{61}/_{22}$ $^{70}/_{7}$ $^{71}/_{35}$ pre elŭ $^{5}/_{21}$ $^{14}/_{18}$ $^{23}/_{7}$ $^{23}/_{8}$ $^{26}/_{33}$ $^{27}/_{34}$ $^{29}/_{12}$ $^{29}/_{16}$ $^{29}/_{27}$ $^{31}/_{6}$ $^{31}/_{7}$ $^{48}/_{11}$ $^{52}/_{1}$ $^{58}/_{6}$ $^{58}/_{6}$ $^{59}/_{5}$ $^{59}/_{26}$ $^{61}/_{12}$ $^{64}/_{6}$ $^{68}/_{12}$ $^{74}/_{31}$ $^{78}/_{25}$ $^{79}/_{24}$ $^{83}/_{2}$ $^{93}/_{35}$ $^{93}/_{35}$ $^{97}/_{27}$ pre eluşi $^{13}/_{4}$ $^{15}/_{14}$ $^{17}/_{29}$ pre ea $^{90}/_{1}$ pre noi $^{2}/_{21}$ $^{2}/_{29}$ $^{26}/_{19}$ $^{33}/_{9}$ $^{33}/_{19}$ $^{36}/_{32}$ $^{40}/_{19}$ $^{46}/_{33}$ $^{46}/_{37}$ $^{47}/_{4}$ $^{47}/_{6}$ $^{47}/_{12}$ $^{47}/_{35}$ $^{48}/_{30}$ $^{49}/_{5}$ $^{50}/_{28}$ $^{52}/_{23}$ $^{53}/_{37}$ $^{54}/_{14}$ $^{56}/_{14}$ $^{56}/_{15}$ $^{57}/_{28}$ $^{63}/_{21}$ $^{66}/_{6}$ $^{67}/_{28}$ $^{67}/_{33}$ $^{68}/_{6}$ $^{68}/_{31}$ $^{71}/_{37}$ $^{74}/_{14}$ $^{74}/_{21}$ $^{75}/_{37}$ $^{82}/_{3}$ $^{84}/_{34}$ $^{85}/_{6}$ $^{85}/_{6}$ $^{87}/_{14}$ $^{88}/_{10}$ $^{88}/_{16}$ $^{98}/_{23}$ pre noişŭ $^{18}/_{27}$ $^{18}/_{28}$ $^{68}/_{21}$ pre voi $^{5}/_{8}$ $^{64}/_{6}$ $^{74}/_{25}$ $^{76}/_{3}$ $^{80}/_{13}$ $^{87}/_{26}$ $^{89}/_{39}$ pre ei $^{24}/_{2}$ $^{25}/_{26}$ $^{32}/_{28}$ $^{38}/_{32}$ $^{41}/_{1}$ $^{47}/_{36}$ $^{48}/_{3}$ $^{48}/_{3}$ $^{82}/_{26}$ $^{88}/_{16}$ $^{89}/_{28}$ $^{91}/_{13}$ $^{91}/_{22}$ $^{91}/_{24}$ pre eişŭ $^{32}/_{5}$

[1] Cifrele tipărite cursiv arată că citaţiunea e din textul evanghelic.

BDD-A14645 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:02

pre acela $^{67}/_{34}$ $^{72}/_{8}$ $^{75}/_{5}$ pre acelŭ... $^{81}/_{24}$ pre aceia $^{3}/_{14}$ $^{15}/_{11}$ pre cela ce $^{5}/_{14}$ $^{18}/_{13}$ $^{23}/_{6}$ $^{25}/_{2}$ $^{31}/_{8}$ $^{31}/_{8}$ $^{32}/_{11}$ pre ceia... $^{93}/_{30}$ pre cei... $^{85}/_{4}$ pre ceia ce $^{12}/_{21}$ $^{14}/_{25}$ $^{32}/_{15}$ pre acestă... $^{29}/_{33}$ pre alţii $^{18}/_{23}$ $^{60}/_{27}$ pre altŭ cinevaşŭ $^{68}/_{23}$ pre alalţii... $^{15}/_{10}$ $^{16}/_{17}$ $^{17}/_{29}$ $^{92}/_{26}$ pre toţi $^{2}/_{33}$ $^{14}/_{28}$ $^{23}/_{25}$ $^{67}/_{20}$ $^{72}/_{38}$ $^{79}/_{33}$ $^{89}/_{6}$ pre toată... $^{30}/_{19}$ pre nimea $^{18}/_{24}$ $^{42}/_{17}$. În rândul al doilea îl găsim înainte de nume proprii: pre lovŭ $^{60}/_{28}$ pre Faraonŭ $^{66}/_{3}$ $^{65}/_{18}$ pre Pătru $^{67}/_{7}$ pre Ioannŭ $^{91}/_{15}$ pre Lazarŭ $^{97}/_{18}$, apoi: pre Dumnezeu $^{17}/_{20}$ $^{53}/_{24}$ $^{60}/_{36}$ $^{62}/_{20}$ $^{63}/_{20}$ $^{79}/_{17}$ $^{87}/_{33}$ pre Hristosŭ $^{66}/_{38}$ $^{69}/_{33}$ $^{74}/_{34}$ $^{87}/_{35}$ pre ziditoriulŭ $^{24}/_{21}$ pre apostoli $^{79}/_{20}$ $^{80}/_{27}$ pre ucenici $^{79}/_{30}$ pre tatălŭ $^{80}/_{2}$, în sfârşit: pre mitariu(lŭ) $^{14}/_{26}$ $^{16}/_{18}$ $^{17}/_{29}$ pre fariseiulŭ $^{14}/_{25}$ pre bolnavulŭ $^{60}/_{3}$ pre o slugă $^{75}/_{6}$ pre drăcitulŭ $^{81}/_{25}$. Avem şi cazuri în care *pre* stă şi înaintea altor substantive decât numele de fiinţe, dacă o cere claritatea propoziţiei: legea amu... slugă are pre frica, iară frica... judecătoriu are leagea $^{25}/_{33}$, apa înalbeaşte florile, pre altele ruşaşte, pre altele învineţeaşte, altele mohoraşte, îndulceaşte pre smochini, amăraşte pre pelinŭ $^{158}/_{37}$. Pentru întrebuinţarea facultativă a lui *pre* cf. şi: nu cunună Dumnezeu carii se lasă..., ce pre cela ce... $^{25}/_{2}$.

Pentru precizarea întrebuinţării lui *pre* la acuzativ mi-am mai notat câteva exemple.

Următorul, dintr'un manuscris din sec. al XVII-lea, reprodus pentru alte particularităţi de Hasdeu (*Etym. Magnum Rom.* 1308) ar puteà servì ca un indiciu că epoca de transiţie a durat şi după 1619: *Să nu fiu apărată* (= oprită) *a vedeà crucea, carea s'au răstignit Hristosŭ.* Am aşteptà *pre carea* şi lipsa lui *pre* — aici prepoziţie — s'ar puteà explicà printr'un fel de hiperurbanism, posibil numai într'o vreme când acuzativul pronumelui relativ puteà fi exprimat prin *care* sau *pre care.* Posibil ar fi însă ca să avem aici unul din cazurile nu prea rare în limba veche şi în limba populară, când pronumele relativ nu este însoţit de prepoziţie, chiar când în limba literară ar formà o amfibologie, d. ex. *A ta sfântă bunătate carea* (= cu care) *întorci pre om din răutate.* Dosofteiu, Ps. 76. *Cele neadevărate carele* (= cu care) *mă lupt în zadar.* Antim, P. XXVI/16. *Până'n ceasul care* (= în care) *moare.* Konaki, P. 86.

Pe *pre* la acuzativ îl găsim şi în *Catehismul luteran* din 1560 sau 1562[1] în copia măhăceană din 1607: *pre noi* (Cuv. d.

[1] Cf *Transilvania* LII (1921) p. 900-901.

BDD-A14645 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:02

bătr. II 101), *au învăţat pre apostoli* (104), *ne izbăveşte pre noi* (104), *ne va pre noi ascultà* (105). Dar, precum arată N. Drăganu la alt loc al acestui volum, *pre* la acuzativ trebue să se fi găsit chiar şi în ediţia din 1544 a „Catehismului", din care Coresi reproduce, la 1561, pe „izbăveaşte *pre* noi de hitleanulŭ" în „Tatăl nostru" după Mateiu.

În Evangheliarul lui Radu Gramaticul, din 1574, *pre* lipseşte, ca şi în originalul după care a copiat. Totuşi Meyer-Lübke (Rom. *Gramm.* III § 351) citează trei exemple neîndoioase cu *pre* la acuzativ din Evanghelia lui Mateiu.

Ceva mai complicată e chestiunea în Codicele Voroneţean. Stinghe susţine că în acest text nu se întâlneşte nici un caz de *pre* la acuzativ şi, pe cât am putut controlà, are dreptate. Totuşi găsim în funcţiunea aceasta, deşi nu pe *pre*, pe *spre*, cu care, precum vom vedeà mai departe, erà adesea sinonim. Iată aceste exemple:

se ia soţu spre soţu $^{13}/_{3}$
lu prindu spre elu $^{54}/_{13}$
noi luomu spr'insu $^{59}/_{5}$
spre mire preemescu $^{60}/_{8}$ [1].

În câteşi patru exemplele avem a face — la aparenţă — cu complementul la acuzativ după verbele „luà", „prinde" şi „primì"; astăzi am redà aceste propoziţii prin „să ia soţ pe soţ", „îl prind pe el", „noi îl luăm pe dînsul", „pe mine mă primesc". Dacă comparăm însă aceste exemple cu locurile corespunzătoare din alte traduceri ale Faptelor apostolilor, vedem că predicatul acestor propoziţii este „pârî", şi adecă

Faptele Apost. 19, 38: facă pârà unul altuia (Biblia 1688); pârască-se unul pre altul (Biblia 1914)

23, 28: lŭ pârăscu (Noul Testament 1648); pârîià pre elŭ (Biblia 1688); îl pârăsc pre elŭ (Biblia 1914)

24, 8: îl pârîmŭ noi pre elŭ (N. Testament 1648); noi pârîmŭ pre elŭ (Biblia 1688 şi 1914)

24, 13: mă pârăscu pre mine (N. Testament 1648); mă pârăscu (Biblia 1688 şi 1914).

Cele patru exemple nu sânt deci de fapt decât unul singur, iar acesta se explică prin traducerea greşită a modelului slav.

[1] Cele din urmă trei mi-au fost semnalate de N. Drăganu.

BCUCluj / Central University Library Cluj

BDD-A14645 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:02

Într'adevăr, în Praxapostol 19, 38, găsim în textul grecesc ἐγκαλεῖτωσαν ἀλλήλοις, iar în cel slavon: da pojemljat drugŭ na druga. Aceasta explică totul. Gre escul ἐγκαλεῖν „a chemà pe cineva spre a-l acuzà", „a pârî (cf. ar. *angălisescu)*, a fost tradus de Slavi prin *poimati*[1]; acesta însă însemnà de obiceiu „sumere", încât traducătorul servil l-a putut redà prin „a luà", „a prinde" sau chiar „a primì". Verbul slavon construindu-se cu „na", căruia românește îi răspunde mai ales „pre" sau „spre", înțelegem deplin geneza locurilor citate din Codicele Voronețean, care nu pot deci fi aduse ca dovadă de întrebuințarea prepoziției *spre* la acuzativ, în acest text, care are numai acuzative fără *pre*[2].

Din cele precedente rezultă deci că întrebuințarea lui *pre* la acuzativ este un fenomen cunoscut numai dialectului dacoromân, că cele mai vechi documente de limbă de asemenea nu-l cunosc și că el apare, alături de formele fără *pre*, abià în unele còpii, făcute în a doua jumătate a secolului al XVI-lea după vechile traduceri ale unor scrieri bisericești, înainte de toate ale Psalmilor și Noului Testament. Datele stabilite de Stinghe nu trebue modificate mult nici azi, după douăzeci și cinci de ani, când textele noastre vechi sânt mai bine studiate. Atât doar că data 1574 pentru întâia apariție a lui *pre* în monumente literare (confirmată și prin exemplele citate de Meyer-Lübke din Evangheliarul lui Radu Gramaticul) nu trebue luată „ad litteram", mai ales că sporadic întâlnim pe acest *pre* cu vreo zece ani mai nainte, de când par a datà copiile Psaltirei (Scheiană și Voronețeană), poate chiar cu treizeci de ani, în regiunile sudice ale Ardealului, la un Sas care scrie românește (Catehismul din 1544). De asemenea se pare că întrebuințarea acuzativului fără *pre* dăinuește și în primele decenii ale sec. al XVII-lea. Pe vremea lui Coresi, pe la 1581, vedem cum acuzativul cu *pre* începe să se fixeze chiar cu întrebuințarea sa de azi, fără ca această inovație să fi scos cu totul din uz construcțiile vechi, fără *pre*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aceste constatări stau în contradicție cu deducțiile făcute acum în urmă de I. Bărbulescu. Înainte însă de a examinà

[1] Alte exemple la Miklosich, *Lex. paleosl.* 607.

[2] Și în *Lexiconul lui Mardarie* (ed. Crețu, pag 199) găsim: *poemlenije* = luare, pârire; *poemlenikŭ* = pârîș (scris pârît).

BDD-A14645 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:02

argumentele aduse de el, se cuvine s'o spunem noi — deoarece Bărbulescu a uitat s'o facă[1] — că cel care a atras mai întâiu atenţia asupra întrebuinţării lui *po* cu acuzativul în documente slave scrise în ţările române, întrebându-se dacă aceste construcţii nu sânt cumva decalcate după româneşte, a fost Miletič (şi Agura) în cunoscutul studiu publicat în 1893 în „Sbornik"-ul Ministerului din Sofia. La pag. 303-304 se citează opt exemple de acest fel, dintre care Bărbulescu reproduce două — iarăşi fără s'o mărturisească — adăogând alte trei de la sine. Dintre acestea trei însă, unul e citat greşit (căci el nu se găseşte la I. Bogdan, *Relaţiile* p. 89 şi documentul din 1555 nu se află nici în „cuprins", care se sfârşeşte cu un document din 1508), iar altul (din Nicolaescu, *Docum. slavo-rom.*) e datat greşit, deoarece documentul e de pe timpul lui Mihnea II, fiul lui Alexandru, deci între anii 1577-1583, iar nu din 1521[2].

Din cele unsprezece exemple citate de Miletič şi Bărbulescu, cele mai multe sânt din jumătatea a doua a sec. al XVI-lea sau din jumătatea întâia a sec. al XVII-lea (anii 1598, 1578, 1645, 1651, 1613, 1629, la Miletič 1555? şi 1577-1583, în loc de 1521, la Bărbulescu), când *pre* la acuzativ se găseşte şi în documente româneşti, încât valoarea lor documentară pentru întrebuinţarea lui *pre* înainte de jumătatea sec. al XVI-lea e zero. De fapt însă nici în aceste documente şi nici în cele câteva anterioare (anii 1546 şi 1514 la Miletič şi 1447-1456 la Bărbulescu) *po* din textele slave nu corespunde lui *pre*[3] românesc înaintea acuzativului. Miletič atrăsese atenţia că în majoritatea cazurilor verbul de care depinde *po* apare compus cu prefixul *po-* (*l. c.* p. 304); avem deci a face cu construcţii ca **în***fund* **în** *sac.* **cu***prind* **cu** *braţele,* etc. cunoscute din toate limbile. Tot prepoziţie curată şi nu semn distinctiv al acuzativului e *po* şi în celelalte exemple.

[1] Adevărat că în articolul lui Bărbulescu, într'o notă de subsol, se trimite la studiul lui Miletič, cu un „cf", însă astfel ca şi când în acel studiu n'ar fi vorba de altceva decât că în limbile slave acu ativul regim-direct nu se exprimă prin prepoziţia *po.*

[2] Extrasul e dat de Nicolaescu la o notă de comentar pentru Radul de la Afumaţi supt anul 1521, care a fost luat de Bărbulescu drept an al documentului.

[3] Probabil, ca să pună în evidenţă şi asemănarea fonetică ce există între *po* slavon şi prepoziţia românească, Bărbulescu scrie consecvent, în traducerile româneşti, *pă,* uitând că aceasta e o formă recentă la noi şi că în sec. XVI-XVII-lea întâlnim în textele noaste numai forma *pre.*

BDD-A14645 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:02

Iată-le pe cele date de Bărbulescu:

Cel mai vechiu, din 1447-1456, e scos dintr'un documen publicat de I. Bogdan în *Relaţiile Ţării-Româneşti cu Braşovut* p. 89 şi datat „c. 1451-1456". Vladislav voevod scrie „prietenilor" săi, pârgarilor din Braşov şi lui Tej din Râjnov: *inako ne mogoch učinit, nu za onizi ovci, što se su uzeli ot Dragoslavel(e)i i ot Ruker, ostavich po Krstě, kako vare što su dali tijezi ljudije na tijezi ovci, a moi ljudije da im vratet;* în traducerea românească a lui Ion Bogdan: „altcum n'am putut face, ci pentru acele oi ce s'au luat din Dragoslavele şi din Rucăr, am lăsat pe sama lui Cârstea ca oricât au dat acei oameni pe acele oi, oamenii miei să le întoarcă lor". E evident că traducerea lui Bogdan, iar nu cea a lui Bărbulescu e cea bnuă: *ustavich po K.* nu trebue interpretat, precum o face Bărbulescu, „am lăsat pe C. ca să facă", ci „am lăsat lucrul asupra, pe seama lui C., ca să-l facă", deci nu avem a face cu un acuzativ, ci un caz prepoziţional întocmai ca atunci când la Coresi se zice: *pre acela lasă lucru* $^{147}/_{23}$.

Urmează, ca vechime, două alte exemple, din anii 1514 (recte 1577-1583!) şi 1546, care reprezintă acelaşi tip. Cel dintâiu e: *kako est pomi[l]oval Radul voevoda po jupan Dragul*, tradus de Bărbulescu „cum a miluit Radul vodă *pă* jupân Dragul"; al doilea — completat după „Arhiva istorică" I 49 — *zanežesija sela sut byli gospodski a gospodstvo-mi pomilovach po Radul vistijarju*, tradus de Hasdeu „cari sate au fost domneşti şi le-a hărăzit domnia mea vistierului Radu". Nu pot spune întru cât paleoslavul *pomilovati*, care cereà de obiceiu acuzativul, se puteà construì cu prepoziţia *po*. În limba veche românească construcţia aceasta este însă foarte obicinuită *a miluì pre* sau *spre cineva* sau *a aveà (arătà* etc.) *milă pre* (*spre) cineva* trebue înţeles ca: a-şi revărsà mila asupra cuivà. Iată câteva exemple: Ş-au arătat mila lui *pre* omul cel păcătos (Varlaam, C. 317 v.), trebuiaşte *pre* hiecarele să avem milă (ibid. 343 v.), acest fel de milă aveà Brâncoveanul *pe* ţara noastră (Letopiseţe II $^{294}/_{31}$), *spre* săraci şi *spre* văduve cu milă erà (ibid. II $^{98}/_{8}$), rugându-se să se milostivească *pe* acei boieri (ibid. $^{150}/_{19}$), se arătà cu milă Nicolai Vodă *spre* acele giupânese (ibid. II $^{150}/_{22}$), au fost foarte bun şi milostiv *spre* toţi (ibid II $^{127}/_{33}$), *spre* robii tăi te milostiveaşte (Mineiul 1776, 195), se milostiveaşte Dumnezeu spre cel ce le adună (ibid. 162), spre norodul tău milostiveaşte-te

BDD-A14645 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:02

(ibid. 159), milostiveaşte-te *spre* lacrimile acelora (Uricariul I $^{242}/_{28}$). Dacă deci în „pomilovach po Radul" avem o construcţie influenţată de românescul „miluì (sau se milostivì) pre Radul", atunci acest *pre* de sigur că pe vremea când se scriau aceste texte se simţeà încă ca prepoziţie şi nu erà un instrument gramatical spre a indicà acuzativul [1]).

Tot astfel trebue judecat al patrulea exemplu, după asigurarea lui Bărbulescu, din 1555: *Kŭda me est zaprĕtil po g[ospo]ds[t]vo mi č[e]stiti car*, pe care B. îl traduce prin „când m-a oprit *pă* domnia mea". Avem a face şi aici cu construcţia verbului *zaprĕtiti* cu prepoziţia *po* (în loc de dativ). Precum vom vedeà mai încolo, verbele care însemnează o ţinută duşmănoasă faţă de cinevà se construiau în limba veche românească cu prepoziţiile *spre* sau *pre*, care adesea însemnează „în contra" „împotrivă". *A oprit* (sau *apărat*, precum se mai ziceà în limba veche) *pre domnia mea* trebue dar interpretat ca: „a dat opreliştе *asupra* mea" sau „împotriva mea". Avem deci iarăşi un caz în care *pre* e prepoziţie cu înţeles pregnant, iar nu un instrument gramatical, menit să indice acuzativul.

Rămâne exemplul din urmă, din a. 1514: *on uloži po župana Šujka . . . nad negove sela*, tradus de Bărbulescu prin „el puse *pă* jupânul Şuica . . . peste satele lui". Dacă completăm fraza după Venelin, *Vlachobolgarskija ili Dako-slavijanskija gramoty* p. 138, găsim, la începutul aceleiaşi propoziţii: *tere uložiše... po bratučedomŭ si Dara nad negovechŭ selo*, unde *po* apare clar cu funcţiune prepoziţională.

Articolul lui Bărbulescu, pe lângă că nu aduce faţă de Miletič nimic nou — decât doar două exemple greşite şi unul rău înţeles — nu ne poate convinge că în limba română, înaintea acuzativului, *pre* ar fi mai vechiu decât ne apare în documentele româneşti.

Ar fi, într'adevăr, aproape de neînţeles ca texte voluminoase, cum e Codicele Voroneţean, să nu aibă nici urmă de acest *pre* la acuzativ, dacă întrebuinţarea lui în limba vorbită erà atât de frecventă, încât să producă până şi greşeli de slavoneşte la pisarii veacului al XV-lea.

[1] Tot *pomiloval po...* în documentele din 1651 şi 1613, citate de Miletič *l. c.*

BDD-A14645 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:02

Apariţia lui *pre* la acuzativ stă în strânsă legătură cu un capitol aproape nestudiat încă din sintaxa română, cu aşezarea cuvintelor în propoziţie.

Se pare că a început în limba noastră există, ca în limba franceză de azi bunăoară, regula că, între cele trei elemènte principale ale propoziţiei, subiectul trebue să stea la început, predicatul la locul al doilea şi complementul la locul al treilea; acest loc şi-l păstrà complementul şi când predicatul trecè înaintea subiectului. In francezul *le père aime l'enfant*, deşi forma flexionară a nominativului nu se deosebeşte, ca la noi, de a acuzativului, nu poate există nici o îndoială care e subiectul şi care e complementul, din pricina aşezării acestor cuvinte în propoziţie (cf. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* III § 746). Tot astfel, cât timp poziţia părţilor vorbirii erà invariabilă la noi, *tatăl iubeşte copilul* erà neechivoc. Acest fel de aşezare a cuvintelor e cea obicinuită în textele noastre cele mai vechi. Citez, dintre exemplele date de Stinghe, numai câtevà:

Domnu ù ispiteaşte dereptulù şi necuratulă:
dereapta ta priimì mire

sau, cu predicatul înaintea subiectului:

mânie necuratul Dumnedzeu
blagosloveaşte sufletulù mieu Domnulù
întărâtă Domnulù păcătosul.

Acest fel de a aşezà cuvintele cu timpul însă îşi pierdù rigiditatea de la început — cel puţin în anumite construcţii — şi ştim că azi putem spune deopotrivă:

când Dumnezeu bate pe om, nu-l bate cu bâta,
când bate Dumnezeu pe om...
pe om când îl bate Dumnezeu...

Astfel de inversiuni, deşi rare, se găsesc şi în textele care n'au încă pe *pre* la acuzativ, deci se pare că ele au început să devină posibile în vremuri străvechi. Le întâlnim bunăoară în cazuri când, în două propoziţiuni legate prin „şi" sau „e", se face o intervertire a ordinei în aşezarea cuvintelor, spre a produce un efect stilistic. Astfel, în pasagiul Luca VI 22, găsim în Tetraevangheliarul din 1574 (ed. Gaster p. 96): „ferecaţi fi-veţi când vor urî voi oamenii şi când vă vor despărţi". Dacă în propoziţia aceasta echivocul nu se produce, fiindcă complementul („voi") nu e persoana a treia, ca subiectul („oamenii") şi deci ca predicatul („vor urî"), el nu există nici în următoarea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14645 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:02

propoziţie din Psaltirea Scheiană (Ps. 62, 9): „Lepì-se sufletul mieu de tire, e mere preimì dreapta ta“, căci pronumele personal are altă formă la nominativ şi alta la acuzativ În Psaltirea slavo-română de la Braşov şi la Dosofteiu întâlnim totuşi în loc de „mere“, forma „pre mine“). Se pare deci că astfel de modificări ale topicei obicinuite erau, în epoca veche, cu putinţă numai când nu se puteà produce o neinţelegere.

Când, dintr'o cauză sau alta, Francezii aşază azi complementul la locul dintâiu al propoziţiei, ei sânt nevoiţi s'o construiască în modul următor: l'homme que l'on voit . . .

Tot astfel, limba română are putinţa de a distinge complementul de subiect repetând complementul printr'o expresie pronominală. De fapt vedem că în vremurile şi în locurile unde *pre* n'a ajuns încă să fie întrebuinţat înaintea acuzativului, se făceà uz în măsură mare de această posibilitate. Astfel în dialectul aromân (Weigand, Jb. IV 247) [1] şi tot aşa în textele vechi, precum rezultă din următoarele câteva exemple, scoase din cele citate de Stinghe:

Cod. Vor.: rugându-lu elu de multă vreame
şi-ı sărutàmu ei
dzise să-lu ducă elu întru pâlcu, etc.

Cuv. d. bătr.: şi-l tremet e) elu suptu întunerec
nu-l u făgăduimu elu, etc.

Tetraev. Coresi: şi-l scoase elu la margine
şi întunerecul elu nu-lu prindeà
deade-lú elú lor, etc.

Acest uz, care în anumite întrebuinţări dăinueşte până azi, a rămas şi după ce *pre* începù să fie întrebuinţat la acuzativ: aşa ne va curăţi şi pre noi Dumnezeu (Coresi, Tetraev. Luca XVII, 27), deşi echivoc nu existà (căci verbul nu-i în persoana a treia).

Dar nici acest mijloc de a distinge complementul de subiect nu e dintre cele mai potrivite. Dacă traducem în limba de acù câteva sute de ani propoziţia *pe om îl bate Domnul,* avem

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] In dialectul istroromân pronumele pleonastic se întrebuinţează foarte rar. Cum în acest dialect aşezarea complementului înaintea predicatului e foarte deasă, iar *pre* la acuzativ lipseşte, nu există nici un criteriu formal spre a deosebi subiectul de complement la persoana a treia. Astfel: je lât-a za soldata ($^{27}/_{2}$ în textele publicate de mine) nu însemnează — precum am fi aplecaţi noi să înţelegem — „iel a luat ca soldat“, ci „pe el l-au luat ca soldat“, de asemenea mere medigu ţere ($^{7}/_{16}$) nu însemnează „doc-

BDD-A14645 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:02

omu lu bate Domnulu, care în rostire se puteà confundà cu *omulu bate Domnulu*. Apoi există anumite cuvinte, d. ex. pronumele nehotărîte, care nu pot fi indicate printr'o expresie pronominală. De aceea propoziţia *nu iubeaşte nimeni*, care în limba veche puteà însemnà „nimeni nu iubeşte“ sau „el nu iubeşte pe nimeni“, rămâneà echivocă, căci construcţia *nu lu iubeaşte nimeni* însemnà altceva: „nimeni nu îl iubeşte pe el“. La comparaţii echivocul se puteà produce chiar şi când verbul nu erà la persoana a treia. O propoziţie ca: *te iubescu mai multu de vercine* puteà însemnà în vechime „te iubesc mai mult decât te iubeşte oricine“ sau „te iubesc mai mult decât iubesc pe oricine“.

În momentul când limba găseà un alt mijloc formal, mai potrivit, spre a deosebì complementul de subiect, ea trebuià să-l primească. Când deci s'a ivit posibilitatea de a distinge acuzativul printr'un *pre* aşezat înaintea lui, această inovaţiune s'a putut generalizà repede. Vom înţelege de asemenea de ce acest uz s'a restrâns asupra cazului când acuzativul însemnà un nume de fiinţă. Într'o propoziţie ca *omul vede casa*, însuşi sensul exclude echivocul, căci un obiect neînsufleţit, precum e casa, nu e capabil să vadă, deci acţiunea exprimată prin verb nu poate pornì decât de la „omul“. Cel mult vom spune, atunci când din vreun motiv oarecare, preferim să punem complementul la locul întâiu al propoziţiei, „casa o vede omul“, continuând un mod vechiu de exprimare.

Necesitatea de a distinge complementul de subiect explică însă numai de ce inovaţiunea de a întrebuinţà pe *pre* înaintea acuzativului a fost atât de binevenită şi s'a putut generalizà atât de uşor. Ea nu ne lămureşte, de ce, pentru această distincţiune, a fost aleasă tocmai prepoziţia *pre* şi nu o altă prepoziţie, bunăoară *a*, ca în limba spaniolă şi în unele dialecte italiene (cf. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* III § 350). Ceea ce ne spune în privinţa aceasta Stinghe (*Jahresber.* IV, 244): „dieses Mittel fand man in der Präposition *pre*, die in allgemeinster Weise 'das Sicherstrecken auf' 'das Sichbeziehen auf' des Verbums zum Ausdruck bringt“ e atât de vag încât nu ne poate mulţumì.

Urmărind exemplele din Coresi şi din alţi autori vechi, cred că putem distinge câteva cazuri, în care vom înţelege fără

BDD-A14645 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:02

multă greutate cum prepoziţia *pre* a putut scădeà la un simplu „instrument gramatical", fără sens autonom.

Înainte însă e nevoie să arătăm, pe scurt, care este înţelesul prepoziţiei *pre* în limba veche. Exemplele sânt scoase toate din „Evanghelia cu învăţătură" de Coresi.

Prepoziţia *pre* arată poziţia pe care cineva sau ceva o ocupă sau o are imediat deasupra cuiva sau a ceva, indiferent dacă avem a face cu o stare sau cu o mişcare: *lăcuescŭ pre pământŭ* $^{36}/_{16}$, *căzù pre pământŭ* $^{3}/_{37}$. Când avem a face cu poziţia mai depărtată asupra cuiva sau a ceva, prepoziţia *pre* corespunde lui „peste" sau „deasupra": *îngerii ce-sŭ pre munci* $^{305}/_{17}$. Când e vorba de o mişcare (coborîre) de sus în jos, *pre* apare adesea în concurenţă cu *spre: puse pr'insa mânile* $^{404}/_{29}$, în Tâlc: *spr'insa*. Astfel *pre* e sinonim une-ori cu prepoziţiile care indică direcţia „spre", „asupra" şi „la": *strigă pre ea* $^{384}/_{34}$ (tot aşà în bulgăreşte: *vikat po nego*), *se-au dat pre muncă şi spre moarte* $^{88}/_{35}$, mai ales când avem a face cu o intenţie duşmănoasă: *rânjindŭ şi împutându şi întărâtându-se pre ucenicii lui* $^{80}/_{20}$. (Celelalte înţelesuri ale prepoziţiei *pre* nu ne mai interesează).

Aceste întrebuinţări ale prepoziţiei ne indică calea semantică pe care *pre* a urmat-o în desvoltarea sa; spre a o înţelege însă deplin, trebue să ne aducem aminte că în limba noastră există multe verbe care se pot construì sau cu un caz prepoziţional sau cu acuzativul simplu, fără ca ideea exprimată de verb să se schimbe sau fără ca ea să fie prea deosebită. În momentul când construcţia prepoziţională a putut fi interpretată ca un complement drept al predicatului, a fost dată şi posibilitatea ca prepoziţia să-şi piardă sensul autonom, iar substantivul următor să fie luat drept un acuzativ, căci forma lui nu se deosebeà de acesta.

Câteva exemple vor arătà ceea ce voim să spunem. Deoarece prepoziţia *spre* e adesea sinonimă cu *pre* şi are aceeaşi întrebuinţare, vom da şi exemple pentru aceasta:

Avem mai întâiu verbe care însemnează o „învingere". Extensiunea biruinţei asupra cuiva se arată prin prepoziţia *pre* sau, în vechime, prin *spre;* dar cel astfel indicat erà în acelaşi timp obiectul atins de acţiunea verbală: *E să biruire spre zmieu şi să no perire de elŭ, plecà-ne-vremŭ* (Cuv. d. bătr. II 151).

BDD-A14645 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:02

Ceea ce însemnă la început: „dacă vei repurtà o victorie asupra zmeului“, a devenit „dacă vei învinge zmeul“[1]. Tot astfel din ideea de „așezat de-asupra“ se explică construcția: *stăpân (domn) pe* (sau *peste) cevà*, care se întâlnește și la verbul *a stăpânì (a domnì) pe* sau *peste cevà*. Intr'o propoziție ca: *să domnească pre peștii mării* (Palia, Gen. 1, 26), simțim încă și azi pe *pre* ca prepoziție, dar în *bărbatul să stăpânească pe soție-sa*, astăzi *pe soție-sa* ne pare un acuzativ.

Înțelesul de „încontra, împotriva“, pe care l-am constatat mai sus pentru prep. *pre* și care apare și mai clar în prep. *spre* îl găsim în: *luptă pre* noi $^{56}/_{14}$, care însemnă mai întâiu „luptă împotriva noastră“, dar care la Coresi are sensul „ne chinue, ne muncește“. Același înțeles îl are prepoziția în legătură cu verbe care implică ideea unei „dușmănii“, „intenții rele“, „persecuții“, „asupriri“, a unei „revolte“ sau chiar numai a unei „clevetiri, bănueli“ etc.[2]

In *Procleție pre elŭ* $^{182}/_{14}$, ca și în *blăstemă pre zioa ceaia ce-au născutŭ* $^{146}/_{8}$, *pre* exprimă la origine numai direcția în care se îndreaptă blestemul; azi înțelegem însă „pre elŭ“, chiar și „pre zioa“, ca niște complemente drepte ale verbelor „procleți“ și „blestemà“. In *a cârâi* (gârâi) *pe cineva* „a-l vorbì de rău“, mai de mult, *pe*, care avea înțelesul de „împotriva“, puteà fi înlocuit și prin *asupra* (Asupra altiia... mai de ocară poate să gârâiască. Cantemir, Ist. 53).

A bănuì pe cineva se construià mai mult și *a bănuì asupra cuiva* («Nu bănuì asupra șarbei tale“. Dosofteiu, V. S. 56), care ne arată sensul vechiu al lui *pe*, același ca în sinonimul *a se mânià pe* (mai de mult și *spre*) cinevà. Tot astfel cred că în *asupresc pe cineva* și *supăr pe cineva* prepoziția, la origine, nu făceà alta decât repetà ideea cuprinsă în tulpinele verbale (asupra și lat. super), ceea ce apare și mai clar în construcția veche *a-și prepune pre cineva* (Dosofteiu, V. S.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Cf. și: Spre vrăjmași biruire dai. Varlaam, C. 306. Izbândà are a face spre toți dosăditorii și trufașii $^{15}/_{19}$.

[2]) Cf. Norodul cârtiià spre dânsul, Biblia (1688) 6 predosl. 47. Goana ce se pornise pre creștini. Dosofteiu, V. S. 161 v. (cf „a goni pe cinevà“). Agiuns-au osândà pe biata Moldova, Neculce, Let. II $^{417}/_{25}$ (cf. „a osândì pe cineva“). Puțină vătămare va face spre de-aproapele său. ib. 152 (cf. „a vătămà pe cinevà“). Cela ce va fi vrăjmaș spre muiarea lui... Prav. Mold. 85 (cf. „a vrăjmășì pe cinevà“). La Coresi găsim chiar: și-i părŭ rău pre sineși $^{432}/_{26}$.

BDD-A14645 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:02

9 v., Coresi etc.). Intenţia duşmănoasă[1] reiese şi din verbe de tipul lui „a certà". Într'adevăr exemple vechi ca: Păgânii să nu mai rădice pre creştini ocară (Dosofteiu, Ps. 34). Cerând spr'insu pârâ (Cod. Vor. 69/1). Vrea să rădice pr'insŭ pârâ (Varlaam, C. 345), sau: Alţi Jidovi strigară pre Hristos (Uricariul XIV 110, cf. Varlaam, C. II 83 v.), care azi se exprimă prin „strigară la Hr.", ne arată că la origine *pre* arătà direcţia, ca şi următoarele exemple, în care el azi ne apare ca semn al acuzativului: Va ocărî pre vreun vlădic (Pravila Mold. 135). Va suduì pre altul (ibid. 129). Să ciarte bărbatul pre muiare-şi (ibid. 84 v.) Cel ce părăşte pre cinevà pentru vreo vinovăţie (Pravila 1814, p. 9).

Unele din aceste verbe care arată o mişcare de sus în jos se construesc şi azi cu prepoziţia *p(r)e* sau cu acuzativul, astfel *apăs pe ceva* sau *apăs ceva*, cu o mică deosebire de sens, precum o avem şi în germanul «auf etwas drücken» sau „etwas (nieder)drücken". Astfel propoziţia: fără legile meale... ca ĭarŭ greu păsară spre mere (Psalt. Sch. 37, 5) poate fi înţeleasă ca „fără-de-legile mele ca o sarcină grea apăsară *pe mine* (= asupra mea)" sau „m-au apăsat (pe mine)". Tot aşà e verbul „a călcà" construit „calc ceva" sau „calc pe ceva". Propoziţia: *Călcà* cu piciorul spre falca zmeului (Cuv. d. bătr. II 152) o redăm astăzi prin călcă „pe falca zmeului", dar îndată ce complementul e o fiinţă sau o personificare, simţul limbei nu mai e sigur. Într'adevăr, întreabă azi pe un Român dacă în: „Hristos a înviat din morţi, cu moarte *pre* moarte călcând" înţelege pe acest „pre moarte" ca prepoziţional sau acuzativ. deci ca pe nemţescul „auf den Tod tretend" sau „den Tod niedertretend", — şi el cu greu va puteà da un răspuns hotărît.

SEXTIL PUŞCARIU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] Dar intenţia duşmănoasă poate şi lipsì, iar *pre* să arate numai direcţia, indiferent de conţinutul sentimental al verbului sau chiar când acest conţinut însemnează o afecţiune binevoitoare, d. ex.: Dumnedzău iaste bun pre cei buni (Varlaam C. 314 v.). Ş-au arătat mila lui pre omul cel păcătos. (ibid. 317 v.).

BDD-A14645 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:02